LUANA-CODRUȚA TURCU

INTERFERENȚE GRAMATICALE

1. Dorim în cele ce urmează să abordăm încadrarea morfologică şi sintactică a unor structuri controversate, de tipul: *Maria este plecată.*, *Copiii sunt duşi în excursie.*, întărind ideea că avem de-a face cu o sintagmă de tipul *predicat + adjunct verbal primar.*

2. S-a afirmat în studii de gramatică ideea că limba română ar prezenta forme verbale analitice realizate cu auxiliarul *a fi*, forme care ar seconda sistemul temporal analitic realizat cu auxiliarul *a avea*, creând însă o nouă valoare aspectuală. Nu este vorba de forme suprapuse, considerate în GLR (p. 252, 269) ca arhaice şi regionale, ci, după cum afirmă M. Manoliu (1959), de forme apărute din necesitatea de nuanțare a sistemului temporal al limbii române. Sunt forme aspectuale în a căror structură participiul verbelor de conjugat apare acordat. Astfel, Al. Philippide (*apud* Popescu 1968), în *Gramatica elementară a limbii române*, dă o listă a acestor verbe care se pot conjuga cu verbul *a fi*, observând că fenomenul are loc la verbele cu participiu pasiv şi înțeles activ. Ştefania Popescu (1968, p. 186) clasează aceste forme în paradigma verbului respectiv grupând verbele cu o atare conjugare în sfera intranzitivelor de mişcare, a verbelor „care exprimă de obicei deplasarea subiectului într-un anumit loc dat ca o limită finală a acțiunii, depărtarea de limita inițială a acțiunii sau atingerea unui punct final, în urma unei acțiuni de deplasare a subiectului: *a pleca*, *a duce* (= *a se duce*), *a ieşi*, *a sosi*, *a veni*, *a aduna* (= *a se aduna undeva*)”, şi a verbelor intranzitive care nu exprimă deplasarea subiectului, de tip *a creşte*, *a naşte*, *a culca*, *a scula*. Sensul gramatical specific acestei conjugări, care s-ar constitui într-un adevărat sistem, ar fi acela de a arăta „rezultatul acțiunii, dat ca existent în prezent, în trecut sau în viitor” (*ibidem*, p. 192).

Florente Ghinescu (1967) identifică la aceste forme „un aspect durativ specific: deşi terminată, acțiunea este *actualizată*, rezultatele ei se continuă în momentul în care se produce actualizarea ei”. Totodată în articolul citat se încearcă şi o argumentare a naturii verbale a acestor forme: participiile din asemenea structuri îşi păstrează valoarea verbală, arată acțiuni trecute, nu calități, iar sensul intranzitiv al „verbelor” la participiu împiedică răsfrângerea acțiunii lor asupra obiectelor; aşadar, ele „nu pot fi atribuite drept calități ale subiectului” (p. 139).

Cu mai multă precauție, M. Manoliu afirmă caracterul „nominal” al structurii „a fi + participiu”, intuind totuşi o notă de semantism verbal al acesteia, când

DACOROMANIA, serie nouă, XIV, 2009, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 71–76

afirmă că posibilitatea de a exprima acțiunea în rezultatul ei „aurait pu donner naissance, elle seule, aux formes temporelles discutées ici, s'il n'y avait eu le grand empêchement du caractère strictement passif du participe passé transitif" (1959, p. 143).

3. La baza considerării acestor forme ca aparținând paradigmei temporale a verbului stau, ori afirmate explicit, ori doar implicate, următoarele premise:

(1) intranzitivitatea verbelor în discuție;

(2) caracterul activ al participiilor în cauză, în raport cu care substantivul determinat funcționează ca un fel de „indice personal" (Ghinescu 1967);

(3) analogia cu limbile în care perfectul compus are o construcție asemănătoare;

(4) analogia cu categoria diatezei pasive;

(5) auxiliaritatea lui *a fi*, întâlnită și la timpurile compuse de la modurile condițional și conjunctiv, unde însă participiul este invariabil;

(6) distincția dintre participiile verbale și cele adjectivale.

4. Analogia cu limba franceză ar oferi argumente destul de solide pentru a considera structura în cauză ca formă a conjugării verbului. În limba farnceză, opoziția *avoir / être* este funcțională, înainte de toate, în interiorul categoriei diatezei. *Avoir / être,* ca distincție, traduce opoziția activ/pasiv: *Le loup a mangé le mouton. / Le mouton a été mangé par le loup.*

Pe de altă parte, acestei opoziții activ / pasiv i se estompează claritatea, datorită existenței unei diateze medii „où se mêlent l'activité et la passivité et qui constitue un véritable carrefour des catégories de l'aspect et de la voix" (Martin 1971, p. 64). Această diateză medie se diferențiază în *rezultativ* (sau pasiv de stare) și pronominal. Rezultativul ar fi diateza specifică verbelor (*ibidem*) a căror acțiune ajunge la o stare rezultantă și care, odată împlinită, nu poate fi decât repetată, și nicidecum prelungită. Asemenea acțiuni, prin însăși natura lor, rezervă subiectului calitatea de a fi oarecum pasiv: „Une fois le terme d'une telle action outrepassée, une fois le sujet engagé dans l'état qui en résulte, il est devenu passif et l'auxiliaire *être* est le signe d'une telle passivité" (*ibidem*). Chiar unele verbe tranzitive cunosc această diateză, alături de cea pasivă (*Le château est restauré par l'architecte/Le château est restauré*), pe când altele nu o instanțiază (*Les travaux sont poursuivis*). La fel, și unele verbe pronominale cunosc utilizarea rezultativă: *s'évanouir*, *se laver*. Verbele aparținătoare rezultativului nu se combină cu adverbe care indică durata și nu pot fi surprinse într-o anumită fază a procesului exprimat de ele.

În categoria descrisă în acest fel de Robert Martin, a verbelor rezultative, s-ar încadra structurile discutate de noi în prezenta lucrare. Deși sunt verbe intranzitive și nu se poate, așadar, vorbi de pasivitatea lor, ele ar putea fi o exemplificare a semnificației gramaticale a rezultativului, cu mențiunea diferenței de comportament sintactic dată de faptul că acestea admit combinarea cu un adverb care indică durata. Va trebui, însă, ca această circumscriere să fie confirmată sau infirmată prin valabilitatea, respectiv nonvaliditatea celorlalte argumente, în baza cărora *a fi + participiu* este o formă considerată ca aparținând conjugării verbului.

5. Am prezentat mai sus unul dintre contraargumentele lui Florente Ghinescu în ceea ce privește caracterul nominal al participiului. El constă în intranzitivitatea

acestor verbe. Îl reproducem aici textual, pentru un plus de claritate: „Participiile verbelor intranzitive, desemnând acțiuni care s-au desfăşurat în afara obiectelor, acțiuni care nu se răsfrâng asupra obiectelor, nu pot fi atribuite drept calități ale subiectului. Când spunem *musafir sosit*, *femeie fugită etc.,* nu ne gândim la o calitate pe care o are ființa respectivă, ci la o acțiune pe care a săvârşit-o aceasta. Cu alte cuvinte, obiectul denumit de substantiv este desemnat ca autor al acțiunii exprimate prin participiu" (1967, p. 139).

Câteva contraargumente pot fi aduse, totuşi, la acest tur de forță demonstrativ:

5.1. În structura *Maria pare plecată*, *plecată* este, în aceeaşi măsură ca în *Maria este plecată*, participiul unui verb intranzitiv. *Plecată* este şi aici un rezultat al unei acțiuni, actualizat prin prezentul verbului *a părea.* Nimeni n-a susținut, totuşi, după câte ştim, auxiliaritatea morfologică a verbului *a părea.* Auxiliaritatea lui sintactică, altfel spus, caracterul său copulativ, a fost adus în discuție, însă, sub rezerva înțelegerii lui ca element într-o relație care condiționează o alta[1], acest caracter făcând din participiul *plecată* un adjunct verbal primar, un element subordonat numelui, care „determină în conținut la fel ca atributul (calificare şi identificare)"[2].

5.2. Dacă în structura *Maria pare plecată*, intercalarea posibilă a lui *a fi* ar putea constitui un contraargument la ideea separabilității verbului *a fi* şi a participiului (*Maria pare că este plecată*), pentru o frază de tipul *Prin nenumărate scrisori Ion o chema acasă, dar Maria tot plecată rămânea*, obiecția cade. Dacă enunțul *Maria pare a fi plecată* este unul reperat în limba română cu acelaşi înțeles ca *Maria pare plecată*, *Maria rămâne a fi plecată* nu este reperat cu sensul din *Maria rămâne plecată,* ci eventual cu sensul actualizat în structura *Rămâne varianta / alternativa / posibilitatea ca Maria să fie plecată.*

5.3. Un contraargument adus de G. G. Neamțu, relativ la inseparabilitatea elementelor care constituie aşa-numita diateză pasivă, este funcțional şi în cazul de față. În structura derivată cu adjunct verbal derivat este considerat ca implicat doar verbul *a fi,* nu construcția în întregime (*a fi + participiu*). În alternativa interpretării grupului *a fi + participiu* drept diateză pasivă, ar trebui implicată, prin unul din componenții săi, *a fi*, întreaga structură *a fi + participiu*, adică toate verbele care au participii adjectivale. Se dovedeşte şi pe această cale caracterul disociabil al „diatezei pasive"[3]. Trebuie să acceptăm, la fel ca pentru *Viața s-a destrămat distrusă de război,* şi pentru *Maria a murit plecată la Botoşani*, că doar *a fi* este cel implicat în structura cu caracter derivat.

5.4. Tranzitivitatea / intranzitivitatea caracterizează acțiunea exprimată de verb în funcție de faptul că ea comportă ori nu obiect asupra căruia să se răsfrângă (GLR, p. 207). Participiul însă exprimă acțiunea „prezentată ca terminată (efectele ei persistă sau nu în prezent)" (*ibidem*, p. 228). Or, acțiunea prezentată ca terminată nu mai este o acțiune, ci o ipostază. Din participiu lipsesc tocmai notele procesua-

[1] Neamțu 1986, p. 89; vezi şi Draşoveanu 1997, p. 155.

[2] Neamțu 1986, p. 88.

[3] *Ibidem*.

lităţii, cele care dau trăsătura definitorie a conţinutului noţional al categoriei verbalităţii[4]. Pornind de la formularea lui D. D. Draşoveanu: „Adjectivului i se alătură şi verbul *finit*, ca unul care exprimă note, însuşiri prezentate *în desfăşurare*”[5], vom spune că participiul, lipsindu-i nota de *desfăşurare*, rămâne să exprime... însuşiri, indiferent de caracterul tranzitiv / intranzitiv al verbului de provenienţă. Participiul, neexprimând acţiuni, ci stări rezultate în urma consumării unei acţiuni, nu poate fi tranzitiv ori intranzitiv. Ca *ipostază* – termen alăturabil celor de *însuşire*, *calitate*, *trăsătură* etc. –, participiul poate fi atribuit unui obiect denumit de un substantiv ori pronume (*cel plecat*), acesta fiind unicul sens al tranzitivităţii sale.

În subsidiar, vom nota că şi numele predicativ realizat printr-un infinitiv se încadrează în modalităţile determinării atributive (calificare, identificare), dată fiind valoarea sa substantivală. Citâm din Robert Martin: „Saisir une notion comme une substance, c’est [...] lui conférer une certaine stabilité, l’appréhender dans ce qu’elle a d’immuable, en lui donnant dans la pensée une assise solide et un contour rigoureux. N’est-ce pas là un effort comparable à celui dont résulte la perfectivité? L’infinitif saisit le procès comme un tout clos sur lui-même, aux limites bien marquées: on ne s’étonne pas de son aptitude à la fonction substantive” (1971, p. 75).

6. Distincţia *participiu verbal / participiu adjectival* a fost tangenţial tratată în secţiunea anterioară a acestui articol. Câteva consideraţii suplimentare se impun:

6.1. Participiul (în structura *substantiv* + *participiu*) nu determină substantivul în legătură directă cu acţiunea verbului. Acţiunea verbului corespunzătoare participiului contează în atribuirea însuşirii / ipostazei exprimate de participiul obiectului denumit de substantiv doar ca limită de început a unui prezent în care trăsătura respectivă se aplică (= este a) obiectului în cauză. Caracterul nominal-atemporal sesizat de G. G. Neamţu drept caracteristică a raportului de atribuire dintre adjectiv / atribut şi substantiv este, credem, apropiat de un prezent larg, de un prezent al definiţiei, de tip: „agréable = qui plaît”.

6.2. Afinitatea pentru aceleaşi poziţii sintactice a participiului şi a adjectivului (căci participiul adjectivizat poate fi numit fără rezerve adjectiv, el nefiind decât prin origine participial, tot aşa cum, în *Frumosul ştrandului a apărut.*, nu spunem despre *frumosul* că e substantiv adjectival, ci pur şi simplu substantiv), o intuieşte şi Robert Martin, însă o plasează sub regimul analogiei, tratând participiul, după cum am arătat, în situaţiile care ne interesează (*Maria este plecată.*) ca parte componentă a unei forme din paradigma verbului. În ciuda acestei interpretări a participiului, Robert Martin afirmă într-o notă de subsol: „La vue parcellaire du procès, saisi en cours de déroulement au moyen du participe présent, qui oppose une parcelle en détension à une autre en tension, ou saisi à sa limite finale à l’aide du participe passé, se rapproche de la vision adjectivale dont le propre est justement cette incomplétude qui place l’adjectif dans le voisinage obligé du substantif auquel il se rapporte. On ne s’étonne pas plus [...] de l’affinité du participe passé avec la fonction attribut. Constituant le prédicat même de la phrase, la qualification

[4] Martin 1971, p. 28; vezi şi Neamţu 1986, p. 11; Draşoveanu 1997, p. 22.
[5] Draşoveanu 1997, p. 22.

attributive a un caractère de permanence (*Cet éléve est, était, a été paresseux) qui n'est pas sans analogie avec l'état qui résulte de l'action outrepassée (Cet élève a été récompensé de ses efforts*)" (1971, p. 87).

6.3. Structura *Maria este plecată* este sensibil mai apropiată de *Maria este una care a plecat*, decât de *Maria a plecat.* În *Maria este una care a plecat*, acțiunea se răsfrânge calificativ (ipostaziant) asupra unui nominal, aidoma oricărei propoziții atributive, iar propoziția atributivă, propoziție fiind, califică – identifică – ipostaziază prin intermediul categoriei verbalității.

6.4. *Plecat* este dat în DEX ca adjectiv cu sensul de *pornit dintr-un loc, absent*, sens actualizat, de altfel, și în structura *Maria este plecată.* Nu înțelegem, în aceste condiții, de ce DEX nu realizează un articol și pentru adjectivul *ieșit*, care pe linia semnificației lexicale se opune lui *plecat* doar prin semul *spațiu închis/ împrejmuit* în raport cu care *loc* din definiția semantică a lui *plecat* este neutru. De asemenea, s-ar impune un articol pentru *venit* ca adjectiv, pentru *sosit* ca adjectiv, pentru *dus* etc.

7. În cazul verbului *a pleca*, segmentarea morfematică pentru participiul adjectival variabil folosit în aceste structuri diferă de cea a participiului verbal invariabil existent în structura anumitor moduri și timpuri compuse. Astfel, avem pentru participiul verbal invariabil rădăcina *plec-* urmată de grupul *-at*, în cadrul căruia identificăm *-a-* ca sufix de trecut și *-t*, sufix participial propriu-zis. Pentru participiul adjectival variabil analiza morfematică permite identificarea radicalului *plecat-* în cadrul căruia *plec-* este rădăcină sau morfem lexical independent, *-at-* este afix (sufix) derivativ, iar *-ă* este desinență[6].

8. În ceea ce privește analogia cu categoria diatezei pasive sau introducerea structurilor în cauză într-o presupusă diateză medie, aceasta nu are relevanță morfologică, întrucât diateza însăși nu este o categorie morfologică[7], idee argumentabilă prin lipsa semnului gramatical specific, situabil la nivel morfologic. Pentru realizarea opozițiilor din interiorul categoriei diatezei, nu se recurge la sufixe și la desinențe, ci la cuvinte, ceea ce reprezintă o depășire a nivelului morfologic[8]. Caracterul de auxiliar propriu-zis al lui *a fi* n-a fost dovedit și, prin urmare, nici calitatea morfematică. În consecință, nu putem vorbi de o categorie gramaticală realizată analitic.

D. D. Drașoveanu (1997, p. 135–141) combate, la rândul său, categoria diatezei, tocmai în virtutea identității funcționale a adjectivului și a participiului. Funcțiile sintactice ale participiului nu sunt dependente de natura tranzitivă/intranzitivă a verbului de proveniență.

9. Luând în considerare argumentele prezentate anterior, credem că suntem îndreptățiți să susținem necesitatea analizării structurilor de tipul *Maria este plecată* ca fiind compuse din verb copulativ + nume predicativ exprimat prin adjectiv, construcție la rândul ei disociabilă sintactic (= bifuncțională)[9].

---

[6] Neamțu 2007–2008.
[7] Vezi GALR 2005, vol. II, p. 324.
[8] Vezi în acest sens Guțu Romalo 1972.
[9] Vezi Neamțu 1986, *passim.*

BIBLIOGRAFIE

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

Drașoveanu 1997 = D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în limba română*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997.

GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, vol. II. *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Ghinescu 1967 = Florente Ghinescu, *Despre unele forme verbale compuse cu „a fi”*, în LL, XIV, 1967, p. 135–142.

GLR = *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a, București, Editura Academiei RPR, 1963.

Guțu-Romalo 1972 = Valeria Guțu Romalo, *O problemă controversată în gramatica limbii române: diateza*, în LL, 1972, p. 12–22.

Manoliu 1959 = Maria Manoliu, *Une déviation du système de conjugaison roumaine: temps composés avec* ***a fi*** *„être” à la diathèse active en roumain*, în *Recueil d'études romanes publiées à l'occasion du IX*[e] *Congrès International de Linguistique Romane à Lisbonne du 31 mars au 3 avril 1959*, București, Editura Academiei RPR, 1959, p. 135–141.

Martin 1971 = Robert Martin, *Temps et aspect. Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français*, Paris, Éditions Klincksieck, 1971.

Neamțu 1986 = G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Neamțu 2007–2008 = G. G. Neamțu, *Curs de morfologie a limbii române contemporane*, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, an universitar 2007–2008.

Popescu 1968 = Ștefania Popescu, *Conjugarea unor verbe intranzitive. Timpuri cu structura formală a construcțiilor pasive*, în LL, XVI, 1968, p. 181–195.

INTERFÉRENCES GRAMMATICALES
(*Résumé*)

Dans cet article nous nous sommes proposé d'analyser les structures roumaines contenant le verbe *a fi* suivi d'un participe passé accordé, structures interprétées tantôt comme formes verbales du passé composé, parallèles à celles du français, tantôt comme syntagmes contenant un attribut de premier degré. C'est vers cette dernière variante que notre interprétation s'est orientée, après avoir mis en question toutes les prémisses impliquées par la considération de ces structures comme formes appartenant au paradigme du verbe. Même si par leur signification grammaticale ces verbes se rapprochent de la catégorie du résultatif existant en français, nous soutenons que les structures en question n'appartiennent pas à la conjugaison du verbe, car le participe accordé réalise une détermination identique à celle de l'adjectif, occupant les mêmes positions syntaxiques que celui-ci. De plus, la signification lexicale de ces participes accordés et l'analyse morphématique des structures en question entraîne une interprétation du genre „verbe + attribut de premier degré”. Le caractère verbal de ces structures ne pourra pas être soutenu par l'analogie avec le résultatif, parce que la voix n'est pas une catégorie grammaticale qui se réalise au niveau morphologique.

Liceul Teoretic „Avram Iancu”
Cluj-Napoca, str. Onisifor Ghibu, 25